het land van aalst

tijdschrift van de
geschied- en
heemkundige vereniging
het land van aalst

Jaargang XXIX - 1977 - Nr. 6

EEN JAAR GRATIS VERZEKERING voor de leden van V.T.B.—V.A.B., Davidsfonds, Willemfonds, Vermeylenfonds V.O.S., A.N.Z. en B.J.G.G. bij het afsluiten van een tienjarige polis in één van de takken :

— **Brand**

— **Burgerlijke verantwoordelijkheid gezin**

— **Persoonlijke verzekering**

— **Persoonlijke verzekering inzittenden auto**

Vraag inlichtingen aan onze bemiddelaars of rechtstreeks aan

N.V. DE NOORDSTAR

en BOERHAAVE

Groot - Brittanniëlaan 121

9000 GENT Tel. 091/25:75.15

die de zaak aan de bemiddelaar van uw keuze zal overmaken.

De gekleurde ramen van de Sint Martinuskerk te Aalst.

Er worden voor het ogenblik belangrijke herstellingswerken uitgevoerd aan de vensters van de bovenverdieping van onze Sint Martinuskerk. Deze werken zullen minstens twee jaar duren en de onkosten worden nu reeds op ruim elf miljoen geschat.

Van wat de kerk vroeger aan gekleurde ramen bezat is niets meer overgebleven dan enige vage aanduidingen.

Zo verhaalt De Potter en Broeckaert dat Karel V op 4 juni 1554 een bedrag van 200 pond toekende voor het plaatsen van een gekleurd raam in de zuiderzijbeuk van de kerk.

Anderzijds besliste in 1664 de Broederschap dat de gekleurde ramen uit de kapel van de Rozenkrans moesten verwijderd worden, omdat het er anders te donker was.

Ook in de kerkrekeningen van 1703 tot 1711 zijn sporen terug te vinden die er op wijzen dat in het hoogkoor gekleurde ramen waren aangebracht.

Echter, alle verdwenen, waarschijnlijk tijdens de Franse Revolutie, wanneer de kerk ernstig werd beschadigd en beroofd en het is enkel op het einde van de negentiende eeuw dat men er aan dacht, of in de mogelijkheid verkeerde, de kerk van nieuwe gekleurde ramen te voorzien.

Het oudst gekleurd glasraam bevindt zich in de kapel van het Heilig Hart en werd in 1880 geschonken door Camiel de Schaepdryver : D. Dederunt Camillus de Schaepdryver et uxor ejus D. Maria Gheeraerdts. A.D. MDCCCLXXX. Het verbeeldt de patroonheiligen van de schenkers.

Dra volgde een tweede in de kapel van O.L.Vrouw van VII Weeën. Het is een gift van zekere Firmin De Turck en werd geplaatst in

1881. Het komt uit de werkhuizen Arthur Verhaegen van Gent en heeft 2.800 fr. gekost ; het verbeeldt de zeven Weeën van Onze Lieve Vrouw en draagt als tekst : In honorem septem dolorum Beatissimae Mariae virginis anno domini MDCCCLXXXI.

In 1889 volgt een derde kapel van de H. Dorothea, gift van de Hoveniers : Hunc fenes confraternitas S. Dorotheae detram posiut hortilanorum vota A° dni MDCCCLXXXIX. Kristus als hovenier en de heilige Dorothea staan er op afgebeeld.

In 1907 werden drie ramen geplaatst in de kapel van O.L.Vrouw Rozenkrans. Ze stellen de vijftien mysteriën voor en hadden als schenkers : de drieve mysteriën : Dono dederunt Felix de Hert uxor Elisa de Coen, Anno Domini MDCCCCVI ;

de blijde mysteriën : Dono dederunt Leo van Overstraeten et uxor eius L. Hyde. An. Dom. MDCCCCVII ;
de glorieuse mysteriën : Dono dedit Dominica Isabella van den Brouck vidua Alex. Liénart. Anno Dom. MDCCCCVII.

Na de herstellingswerken aan de kerk, waarbij in 1901 het hoogaltaar werd verwijderd, werd beslist dat drie ramen zouden geplaatst worden in het hoogkoor. In 1907 schenkt mejuffer Elodie de Waepenaert er nog twee bij. De vijf ramen verbeelden de patroonheiligen Martinus en Ursmarus, benevens de vier evangelisten en andere heiligen ; in totaal twintig.

In 1908 schenkt mejuffer de Waepenaert nog een ander raam, geplaatst in de kapel van de H. Jozef. Het stelt de familie van de H. Gudula voor en mag stellig worden aanzien als het schoonste en kleurrijkste van de ganse kerk. Het draat benevens de wapenschilden van de schenkster, de vermelding : In piam memoriam avorum suorum prosuit domicella Elodia de Waepenaert de ter Middel Erpe MCMVIII.

In dezelfde periode komt er ook een in de kapel van de H. Katharina met de beeltenissen van de HH. Petrus, Katharina en Abel en de opdracht : Hoc est Virgo Sapiens. In meor. avorum dono dedit Abel de Clippele. A.D. MCMVII - Veni electa mea.

En een ander in de kapel van Sint Niklaas geschonken door Eerwaarde Heer Felix-Hubertus van de Putte in 1907. Het verbeeldt de H. Elisabeth van Portugal, Sint Niklaas en Sint Hubertus.

In 1912 werd het groot raam van de Heilige Martinus geplaatst in de zuiderarm van de dwarsbeuk. Het is een geschenk van het Sint Martensgild dat de nodige fondsen bijeenzamelde bij de bevolking en het werd ingewijd op 11 november 1912.

Het verbeeldt verschillende taferelen uit het leven van de Patroonheilige : Martinus aan de poort van Amiens ; Martinus abt bouwt kloosters : de H. Martinus door God met mirakelen begiftigd ; Martinus brengt de ketters tot de ware kerk terug. Aan de voet van het venster komt volgend opschrift voor : In honorem St Martini patroni cives Alostani dicaverunt A.D. 1912.

In 1929 kwam in de linkerzijbeuk het groot raam ter ere van O.L. Vrouw, door de parochianen geschonken ter gelegenheid van een wonderbare genezing te Lourdes. Het verbeeldt : de boodschap van de Engel Gabriël ; de Opdracht in de tempel ; O.L.Vrouw van Lourdes, en het beeld van O.L.Vrouw van de Werf dat in processie wordt rondgedragen.

Het raam draagt volgende tekst : In hon. B. Mariae Virg immaculate conceptae de Lourdes parochiani Ste Martini dono dederunt 1929.

In 1931 werd een raam geplaatst in de kapel van de H. Antonius dat het beeld van die Heilige vertoont, benevens twee taferelen : Antonius spreekt tot de vissen en het mirakel van de ezel die knielt voor het H. Sacrament. Het is een gift van de Broederschap : Confraternitas Ste Antonii de Padua posuit. Anno 1931.

In de kapel van St. Crispyn en Crispianus kwam een ander dat de Verloren Zoon voorstelt en de Overspelige Vrouw met de teksten : Deze mijn zoon was dood en is hersteld, was verloren en is wedergevonden ; en : Wie van u zonder zonde is, werpe de eerste steen naar haar.

Terwijl in de kapel van Sint Niklaas een tweede raam werd geplaatst dat taferelen uit het leven van die Heilige voorstelt met de teksten : Al wie aan een dezer kleinen slechts een beker water te drinken geeft, die zal zijn loon niet missen. Wilt gij volmaakt zijn ga verkoopen wat gij bezit en geef het aan de armen. Dono dedit in honorem St. Nicolaï - van de Sype anno 1938.

Terzelfdertijd werd in de kapel van de Heilige Aloysius het raam opgericht, geschonken door dokter Goffaerts en dat de Barmhartige Samaritaan voorstelt en de Opwekking van de zoon van de weduwe van Naim. Het is zeker een van de prachtigste ramen van de kerk.

In de kapel van het Heilig Hart werd, eveneens in 1938, het raam geplaatst dat Kristus aan het Kruis voorstelt terwijl Hij met een lans wordt doorgestoken, benevens de verschijning aan de Heilige Margareta Maria Alacoque, geschonken door de Broederschap van het H. Hart.

In de kapel kwam, eveneens in 1938 de bekoring van de H. Anto-

nius, geschonken door de Broederschap van de H. Antonius Eremiet 1871-1938.

En boven de huidige winterkapel was reeds in 1936 het raam geplaatst met de beeltenissen van de HH. Paulus en Elisabeth, geschonken door de familie Moens de Hase : Pietate filiorum parentibus - In memoriam Paul & Elisabeth Moens de Hase († 1889 † 1905).

Na de oorlog werd in 1948 in de doopkapel een raam geplaatst dat het doopsel van Kristus voorstelt naar het gekende schilderij van Geraard David.

In de kapel van de H. Jacobus kwam ongeveer terzelfdertijd een ander raam geschonken door de familie de Wolf. In memoriam Dom Frederici de Wolf († 1946) et parentibus ejus dom Philemonis de Wolf († 1904) et dom. Henriettae van der Noot de Vreckem († 1897) dono dedit familia ejus.

Het verbeeldt twee taferelen uit het leven van de H. Fredericus en de heiligen Henricus en Philemo.

Volgde dan in de kapel van de Zoete Naam Jezus het raam dat de Heilige Familie voorstelt en dat werd geschonken door de familie Leo De Smet-Simoens in 1956 : In Memoriam Leo De Smet-Simoens en kinderen.

In 1957 plaatste men in de kapel van de heilige Aubertus het raam "Jezus zendt zijn Apostelen uit" dit als "Dankbare hulde aan Z.E.H. J. De Cock, pastoor-deken bij zijn gouden priester jubileum".

Bovendien kwam datzelfde jaar in de kapel van de Heilige Cornelis "Jezus de Kindervriend" geschonken door de familie De Blieck-Levionnois en Cercelet-Van de Kerckhove. Deze laatste drie ramen werden vervaardigd door de Dendermondse kunstenaar Cyriel Los. De jongste, modern van uitvoering, werden geplaatst in de rechter zijbeuk, in het pand van de Heilige Barbara ; beide zijn een gift van de juffrouwen Timmermans (1968).

Ten slotte werden in 1975 in de kranskapellen de vier overblijvende ramen hernieuwd met abstrakte wit-zwart motieven.

Bij het nagaan van deze opsomming stelt men vast dat de glasramen in de Sint Martinuskerk in feite in twee perioden zijn geplaatst geweest. De eerste periode gaande van 1907 tot 1912, wanneer 12 ramen werden geplaatst onder het bestuur van kanunnik Vital Roelandts, terwijl er evenzo 11 werden geplaatst in de periode 1929 tot 1949 onder het bestuur van kanunnik Jozef Reynaert.

Cl. Uyttersprot.

Een en ander over «Kinderspel en Kinderlust»

van Alfons de Cock en Isidoor Teirlinck

(De inhoud van dit artikel stemt grotendeels overeen met de voordracht die op zondag 8 juni 1975 gehouden werd te Denderleeuw, ter gelegenheid van de herdenking van Alfons de Cock).

In 1895 verschenen in het tijdschrift "Volkskunde" 20 artikels van de hand van Alfons de Cock ; in 1896 waren er dat 16 ; in het jaar 1900 was het aantal geslonken tot 3 !

Inderdaad, de "Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde" had volgende prijsvraag uitgeschreven :

> " Men vraagt eene zoo volledig mogelijke verzameling en
> " nauwkeurige beschrijving van de oude en hedendaagsche
> " kinderspelen in Vlaamsch-België, met aanteekening der
> " daarbij gezongen liederen (woorden en in zoo ver het mo-
> " gelijk is, de muziek)".

En De Cock, de onderwijzer, die al heel wat van wat de kinderen speelden en zongen was beginnen op te tekenen, besteedde van nu af - samen met Isidoor Teirlinck - haast ieder ogenblik waarover hij beschikte, aan het schrijven van het reusachtige werk, dat het licht zou zien als :

> " Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland, bekroond door de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde met schema's en teekeningen van Herman Teirlinck".

Het eerste deel verscheen in 1902 en het laatste, het achtste, in 1908, bij Siffer, te Gent. Het geheel zou 2.656 octavobladzijden beslaan.

Als men "Volksgeneeskunde in Vlaanderen" (1891) leest, kan men zich De Cock moeilijk anders voorstellen dan met een beschuldigend opgeheven wijsvinger. Hoe wetenschappelijk nauwkeurig hij ook is te werk gegaan, hij moet bij het optekenen honderden keren het hoofd hebben geschud met de zucht : "Hoe is het om Gods wil toch mogelijk !".

In "Kinderspel en Kinderlust" is dat anders. De Cock noteert, vergelijkt, verklaart zelfs hier en daar. Maar hij blijft neutraal, spreekt ten hoogste af en toe zijn waardering uit voor de spelen en de dragers ervan.

In een goed gestoffeerde inleiding verklaren de auteurs al dadelijk zich niet te willen beperken tot een zo volledig mogelijke beschrijving van de kinderspelen in de strikte zin. Alles, zeggen ze, waar het kind genoegen in schept, al is het maar het opdreunen van een nietig rijmpje, werd opgenomen en dat zo volledig mogelijk met alle varianten die konden worden achterhaald.

Om dat te bereiken heeft De Cock zelf met de kinderen gespeeld en ze gadegeslagen. Hij heeft ze geraadpleegd, zich in verbinding gesteld met alle mogelijke geloofwaardige correspondenten, heeft alle folkloristische werken en tijdschriften van Zuid-Nederland, de idioticons uit Vlaanderen en Nederland bladzijde voor bladzijde nagekeken en ook de uitheemse standaardwerken over kinderspelen bestudeerd.

Heel groot belang werd gehecht aan het beschrijven van ieder spel met zijn delen en de wetten die het beheersen, zodat iemand die een beschrijving leest het spel nauwkeurig moet kunnen uitvoeren met de rijmpjes erbij, ook al zijn die onverstaanbaar geworden.

Voor de beschrijving werd gebruik gemaakt van het Algemeen Nederlands, maar voor de naam van het spel, de vaktermen, rijmpjes, de spelfasen, werd, in de mate van het mogelijke, het dialect - weliswaar, vooral wat de klinkers betreft, enigszins bijgeschaafd - behouden. Rijmpjes en liedjes werden zelfs niet van grove woorden gezuiverd, alleen "echt walgelijke" dingen werden terzijde gelaten. Heel vaak werd bij kinderliedjes en deuntjes ook de muziek opgegeven. En op die wijze hebben de schrijvers de toen bestaande verzamelingen volksliederen verrijkt met zowat driehonderd nog niet opgetekende melodieën.

De zangwijzen van die liederen werden wetenschappelijk geno-

teerd : het beste zangeresje van de school werd uitgekozen, of soms liet men een aantal kinderen in koor zingen. De objectiviteit ging zo ver dat blijkbaar gebrekkige teksten en muziek niet verbeterd werden.

"Kinderspel en Kinderlust" werd omstreeks de eeuwwisseling geschreven. Ook in Vlaanderen was op dat ogenblik de "nieuwe wetenschap" d.w.z. de Volkskunde, geen zuigeling meer. En toch voelen de schrijvers nog de noodzaak te bewijzen, dat het door hen aangevatte werk geen nutteloos tijdverdrijf is. Het is meer dan tijd, schrijven ze, dat alles wat de zeden en gewoonten, de taal van onze kinderen zowel als van ons volk betreft gezameld wordt, dat alles wat in de mond van ons volk voortleeft zorgvuldig wordt genoteerd... Wordt het niet gedaan zonder langer verzuim, zo zal veel eigenaardigs voor immer verdwijnen en verdwenen blijven. (Eerste Deel, blz. 15).

Dit werk is trouwens nuttig, gaan ze verder, voor de mytholoog, voor de geschiedkundige, de taalgeleerde, de liefhebber van kinderpoëzie, de musicoloog, de opvoeder...

Een lastig probleem was het rangschikken van de spelen.

Ze onderzoeken eerst een reeks mogelijkheden en reeds beproefde rangschikkingen, zoals bij voorbeeld de alfabetische, die naar het geslacht van de spelers, naar het speelgoed, naar het jaargetijde tijdens hetwelk het gespeeld wordt... Maar al die stelsels worden verworpen. Ze kiezen, wat ze noemen een "logische" classificatie, dat betekent : de aard van het spel zelf, waarover verder meer.

De laatste hoofdstukken van de inleiding handelen over de oudste bronnen van de geschiedenis van onze kinderspelen. Daarin citeert men door Hoffmann von Fallersleben uitgegeven en geïnterpreteerde Middelnederlandse gedichten, Erasmus, Hadrianus Junius, die in zijn nomenclatuur onder de naam "Lusoria" heel beknopt tal van spelen beschrijft, waaronder nogal enkele kinderspelen, en daarbij verwijst naar klassieke schrijvers.

Hij vermeldt onder andere de **kaatsbal**, de **speeltol** en dgl.

Kiliaan ontbreekt evenmin als Vader Cats.

Alleen al uit de hier beknopt aangehaalde elementen uit de inleiding blijkt dat de schrijvers een reuzentaak op zich hebben genomen en wat voor een werk "Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland" is.

Maar om zulks ten volle te beseffen en om van het werk te genieten moet men de eigenlijke spelen ter hand nemen. Dan ziet men pas,

wat er in de praktijk uit gegroeid is. Het is daarbij vaak nauwelijks mogelijk na te gaan, wat van De Cock stamt en wat van Teirlinck.

Natuurlijk, wanneer Denderleeuw, Herdersem, Moorsel, Baardegem, Wieze... als vindplaatsen worden opgegeven, is De Cocks auteurschap moeilijk in twijfel te trekken. Als het Brusselse vermeld wordt, zal men eerder aan Teirlinck denken.

Het geheel omvat **achttien hoofdklassen** en begint met de

LOOPSPELEN

"Het kind leert eerst loopen", zeggen de auteurs ; "een heel werk ! Daarom plaatsen we de loopspelen vooraan".

Die klasse wordt gesplitst in :

Echte loopspelen

Loop- en kampspelen

Loop- en bergspelen

Loopspelen met de ronde

Loop- en sprookjesspelen

Bruggespelen

Slangespelen

Draaispelen.

Deze 8 soorten worden nog eens onderverdeeld.

Bij de **"Echte loopspelen"** onderscheidt men aldus :

Eenvoudig loopen (loopen om het hardst - Loopen om het eerst - Loopen om het langst - Op handen en voeten loopen - Voetjen terren)

Op stelten loopen

Krijgertje spelen (waarvan een massa varianten worden beschreven)

Het titjen spelen .
Pataten verkoopen
Vierhoeken
Jantje-pap spelen
Stom spelen
Koning spelen
Haar-en-klein-beestjes
Overschip
Madam, ik kom op a bloot kasteel
Het spel van den anduit
Met den hamer slaan
Haasje spelen
Duif-jagen
Een cent, een boterham en naar school
Paardeke-doen
Weven
Blindemannetje
Horloge spelen
Blinde-champetter

of 22 nieuwe categorieën, meestal de concrete spelen, waarvan er dan weer soms wel tien of meer varianten worden beschreven.

"In de **"Loop- en kampspelen"** wordt geloopen en gevangen..." merken de auteurs op, "doch de spelers zijn in twee kampen verdeeld".

Hier volgt de letterlijke beschrijving van een van de spelen, zoals die in het werk voorkomt. We vinden het op blz. 126 en vlg. van de eerste band. Het werd opgetekend te Denderleeuw, dus door De Cock zelf en wordt - of werd - in Denderleeuw "**Baarspel**" genoemd.

"BAAR-SPELEN"

"Jongensspel ; een paar getal spelers ; er zijn twee kampen of partijen.

" 1. Men telt af om te weten welke spelers samen zijn.

" 2. Vervolgens trekt men op de speelplaats twee lijnen ab, cd, op tamelijk grooten afstand (minstens een tiental meters) van elkander; deze twee lijnen heet men de **baren.** Elke partij schaart zich **achter** eenen baar.

" 3. Een speler van A **komt uit,** d.i. komt tusschen de twee baren, op de kampplaats ; een tegenstrever loopt naar hem toe en tracht hem te raken, te pakken. Gelukt hem dit, zoo is de eerste speler gevangen : hij moet met den tweeden mede naar het kamp B en daar **op den baar staan.**

" 4. De vervolgde echter mag naar zijnen baar vluchten en dat gebeurt ook zeer dikwijls.

" 5. Een speler van de eerste partij A mag nu achter den vervolger van het kamp B loopen en hem, zoo mogelijk, gevangen nemen.
" De algemeene regel van het spel is deze :
" De speler, die laatst van zijnen baar komt, heeft alleen het recht eenen tegenstrever, die vóór hem zijnen baar verlaat te pakken.

"6. Gebeurt het dat een speler gevangen is, dan moet de vanger **om baar gaan.** Een tegenstrever **komt uit** en houdt eene zijner handen op den rug, de andere nevens de zijde ; zulk doen heet men : **baar geven.** De vanger komt bij dien tegenstrever, slaat driemaal op de hand, die nevens de zijde ligt, en loopt dan ijlings weg. Kan echter de tegenstrever den vanger raken, vooraleer deze zijnen baar bereikt, zoo is de vanger op zijne beurt gevangen.

" 7. Een gevangene kan door eenen zijner makkers verlost worden ; deze moet hem hiertoe raken, zonder zelf door eenen vijand geraakt te worden.

" 8. Het spel is uit, als al de spelers eener partij gepakt zijn.
De Cock beschrijft nog vier varianten van dit spel : een te Schaarbeek-Helmet ; een te Eine ; een te Brussel en een in het Land van

Dendermonde...

Te Eine, bij voorbeeld, kan, als het vooraf besproken is, de gevangene op de buik gaan liggen met de voeten tegen de vijandelijke **barre.** Hij rekt bovendien de handen zo ver hij kan, zodat hij meer kans heeft om vlug verlost te worden.

Er volgen nog een twintigtal verschillende namen voor het spel.

Zo wordt het te Herdersem **Baat** genoemd. Men verwijst naar "Spiegel Historiael" van Van Velthem, vermeldt Franse, Engels en Duitse namen, gaat dieper in op het woord "baar" en vergelijkt met het "krijgertjes-spel", waardoor "Kramers" het Franse "Jeu des Barres" vertaalt. Tenslotte wordt een verwant spel bij Grieken en Romeinen beschreven.

Het ging hier om een typisch jongensspel. Ik haal er nu een aan dat meestal door meisjes werd gespeeld en dat eveneens te Denderleeuw werd opgetekend. Het staat blz. 202 van de eerste band en valt onder de rubriek **"Loop- en sprookjesspelen"** :

"MANKE-PEKEN"

"Meisjesspel ; jongens spelen echter soms mede.

" 1. Eene der speelsters is Manke-Péken : zij moet een oud kreupel manneken verbeelden en leunt op eenen stok.

" 2. Manke-Péken heeft een **kot** - d.i. een hoek, een muurkant of iets dergelijks.

" 3. Hij gaat naar de kerk en al de kinderen - de medespeelsters - willen medegaan. Doch, voorzichtigheidshalve, blijven zij eenige stappen achter hem, want **Manke-Péken** zou zich kunnen omkeeren en hun slagen geven.

"Zij vragen :

— Manke-Péken, mag ik meegoun ?

"Hê-j'a beste schoentjes oun ?

— Jou !

"Hê-j'a beste roksken oun ?"

— Jou !

"En **Manke-Péken** somt aldus al de kleedingstukken der medespeelsters op en allen antwoorden immer : "Jou !".

"Dan vraagt **Manke-Péken** nog ten slotte :

— Zel-je gee protje louten ?"

"Nee !

" 4. Nu brengt een der kinderen met adem en lippen een geluid voort, als liet het eenen wind vliegen.

Manke-Péken, boos nu, keert zich om en vraagt :

"Waê heet da gedoun ?

— De kat !"

Een tweede kind doet hetzelfde en antwoordt op de vraag van **Manke-Péken** : "Den hond !"

"Een derde kind doet nog hetzelfde en als **Manke-Péken** zich nu weer omkeert en naar den dader vraagt, krijgt hij ten antwoord :

"Manke-Péken zelf !"

" 5. Nu loopt **Manke-Péken** achter de wegvluchtende kinderen. Krijgt hij er een, zoo doet hij het mede naar zijn kot. Daar moet het hem vergiffenis vragen voor zijn onbeleefd gedrag.

"En zoo gaat het spel voort.

" 6. De gevangen kinderen vragen vergiffenis ; doch zij doen het soms op heel zonderlinge manier ; bijvoorbeeld :

"Vergiffenis, pardong !

"Trekt mee Manke-Péken zijn lange tong".

"Of :

"A Muilom
"Alom
"En a Cathom
"Vedrom !"

" 7. Manke-Péken leest nu allen de les. En als zij er allen **aan** zijn, laat hij ze uit het kot en er komt een ander **Manke-Péken".**

Er worden van dit spel, dat volgens de auteurs in gans Vlaams-België bekend is en bijna overal op gelijke wijze gespeeld wordt, zeven varianten met eigenaardigheden gegeven : te Sint-Jans-Molenbeek, Antwerpen, St.-Eloois-Vijve, Zemmerzeke, Mariakerke-bij-Gent, Turnhout en Sas-Slijken bij Oostende.

Te Molenbeek bij voorbeeld :

"Nadat Péken alles over de kleederen der achtervolgsters gevraagd heeft, stelt hij eene laatste vraag :

"Zulde in mijn huis niet kakken ?"

"En daar het antwoord nog "Ja !" is, loopt Péken achter de tergende kinderschaar.

"Ook jongens spelen het hier. Doch, terwijl Péken uitgegaan is, smijten zij vuiligheid in zijn huis (het kot). Péken, bij het terugkeeren, wordt dit gewaar en loopt achter de jongens. Hij krijgt er eenen.

Vraag. "Wie heet er mijn huis vuil gemokt ?"

"Antw. "Ik!"

"De gevangen jongen krijgt klappen en moet vergiffenis vragen".

"Na het loopen komt het springen, waarvoor steeds meer moeite en krachtinspanning vereischt wordt. Dus volgen op de loopspelen de

SPRINGSPELEN.

...En daar rhythmisch springen dansen is, "vormen de

DANSSPELEN.

de derde hoofdklasse. Ze vullen het hele tweede boekdeel.

Aangezien er bij dat dansen meestal gezongen wordt, bevat dit deel talloze kinderliederen met de muziek erbij. Het gaat van :

Errem aan errem
Is zoo werrem
Hand in hand
Is zoo plezant.

naar

Mie Katoen
Komt morgen noen...

liedjes, die kort en overbekend zijn, tot heel lange, zoals blz. 102-103, het te Herdersem opgetekende :

In Holland staat 'n huis,
In Holland staat e Slingelingenhuis,
Van hopsasa, van slingelingela,
In Holland staat 'n huis. (bis)
Wie woont er in dat huis,
Wie woont er in dat slingelingenhuis ?
Van hopsasa, van slingelingela,
Wie woont er in dat huis ? (bis)
In dat huis, daar woont 'n vrouw,
Daar woont een vrouw van slingelingela.
Van hopsasa, van slingelingela,
In dat huis, daar woont een vrouw ! (bis)

En zo gaat het voort :

En wat doet die vrouw in huis ?

.....

Die vrouw verkoopt daar bier

.....

En wat doet ze met dat geld ?

.....

Met dat geld koopt zij ne zoon.

.....

enz...

Er worden 9 varianten opgegeven, want te Baardegem bij voorbeeld, staat dat huis te Brussel.

De tot hier beschreven spelen ontwikkelen de vaardigheid van de onderste ledematen, zeggen de schrijvers. Arm en oog daarentegen worden geoefend in de

WERPSPELEN.

Daartoe behoren onder andere de balspelen. En na de arm komt de hand met de

VINGER- EN VUISTSPELLETJES.

Deze spelen vindt men in de derde band.

Daarmee is men dan ongeveer klaar met de spelen, waarbij een bepaald lichaamsdeel de hoofdrol speelt en komt men tot de

AMBACHTSPELEN en NA-AAPSPELEN :

Stom-ambacht, Broodjes bakken (met modder natuurlijk), Ovekens maken en dies meer. Samen met de

RAADSPELEN en de SCHOMMELSPELEN

vullen ze het vierde boekdeel.

Het schommelen aan een ketting of aan een aan balken opgehangen dikke koord - bij de hopboeren aan hopranken - wie heeft dat in zijn jeugd niet gedaan ? En wie heeft er daarbij ook niet melo-

disch - en vooral vals.- gezongen, zoals te Herdersem (blz. 174) of te Denderleeuw (blz. 185) ?

Herdersem :

Biezelabijze, ommelagang,
Te Paschen duren de dagen lang.
Hoe lang zullen ze duren ?
Vier en twintig uren.
(Den engel zat op zijnen wijwaterbak)
Hij wist niet waar da zij moerken was ;
Zij moerken was in de hemel,
Zoo zeker as ne pemel,
Zoo zeker as nen olifant,
Te Brussel in den omme(la)gang.
(Al) op al één, (al) op a twee, (al) op a drij...
En nog ne snok,
Van bellebellebok,
En laat ze daarmee maar zwieren !

Denderleeuw :

Biezelabijze, den ommelagang,
Met Paschen worden de dagen lang ;
Hoe lang zullen ze duren ?
Vier en twintig uren.
Nog ne gaap,
Nog ne slaap ;
Laat da Katrientje maar zwieren gaan.
Al één, a twee, a drij.
Nen trek vo de paster,

Nen trek vo de kęster,
Nen trek vo de krealen.
(Schirre, schirre, de paloken zijn rijp !)

Zo komen we in band vijf aan de

MARBELSPELEN de TOPSPELEN en het KINDERSPEELTUIG

zoals de vlieger, de draak, de hoepel, de klakkebussen, de knikkers...

Van nu af gaan de schrijvers niet meer uit van het lichaamsdeel dat bij het spel de hoofdrol speelt of van het voorwerp dat gebruikt wordt om het spel uit te voeren, het speeltuig ; er komt een nieuw criterium.

Band 6 is volledig gewijd aan

KIND EN NATUUR

en behandelt : **"Kind en dier"**, **"Kind en plant, "Kind en natuurverschijnselen"**, **"Sneeuw- en ijsspelen"**.

Dat het wel degelijk om **spelen** gaat, in bepaalde gevallen zelfs om **"martelspelen"**, zegt ons reeds het woord **meikever.**

Ook vele rijmpjes worden in dit hoofdstuk aangehaald, bij voorbeeld blz. 220, een dat te Denderleeuw werd opgetekend :

En als 't te Brussel regent,
Zijn alle straatjes nat.
Er kwam nen boer geloopen,
En 't spatte tot aan zijn gat.
Pierlapom, pierlapom, pierlapom, pierlapom.
En als ons verken keutelen schijt,
Dan staat zijn steertje krom.

Van "Kind en natuur" gaat men dan over tot aansluitende onderwerpen :

KIND EN KALENDER - KIND EN SCHOOL - KIND EN MUZIEK

welke in het voorlaatste boekdeel worden behandeld.

Bij **"Kind en kalender"** spelen o.a. de **Nieuwjaarsliedjes** een belangrijke rol. Hier volgt er een uit Denderleeuw. (Blz. 24).

Nieuwejaarke zoete !
Het verken heeft vier voeten,
Vier voeten en eenen steert ;
Is dat nog geen wafel weerd ?
Is die wafel nog niet gebakken,
Geef mij dan nen schotel pap ;
Is die schotel pap nog niet gereed,
Geef mij dan een beste kleed ;
Is dat beste kleed nog niet genaaid,
Geef mij dan een haantje dat kraait ;
Is dat haantje nog niet geboren,
Geef mij dan nen pot vol kolen ;
Is die pot vol kolen nog niet gebrand,
Geef mij dan nen dikken vetten vleeschkant !

Gevolgd door dit (niet gezongen) slotrijm :

't Is t'ijlen te vereeren,
Geefde mij niet, ge krijgt nen heern !

Het gaat dus duidelijk om een lied dat de kinderen aan de deuren gaan zingen om iets te krijgen.

Maar er zijn in de loop van het jaar nog andere feesten, en niet alleen feesten worden gevierd of geven aanleiding om te gaan zingen of, zoals op Witte Donderdag om te gaan "Klabetteren".

Zo bereiken we ten slotte de achtste en laatste band. Daarin gaat het over nog één enkele groep spelen, namelijk de

TERGSPELLETJES

"Er is inderdaad geen grooter terger dan het kind", zeggen de auteurs. En de onderwijzer, Alfons de Cock, zal het wel geweten hebben. En dat het kind zijn lust om te tergen ook uit in zijn spel...

Een enkel voorbeeld van wat genoemd wordt **"Voornaamste guitespelletjes"** (blz. 19), opgetekend te Baardegem, waar het ook als aftelrijmpje dienst deed.

Te Brussel op de kiekenmet
Staat er een houten huizeken.
Daar piepen ze gelijk een muizeken.
Van gerre gerregiet !
Wij zullen ze gaan berechten
Met twee papieren knechten.
— Hoe heet den baas ?
— Stien van d'Haas.
— Hoe heet de bazinne ?
— Kat van binne.
— Hoe heet het meisen ?
— Janne van Deisen.
— Hoe heet da kind ?
— Pieternelleke Snotvink !

Buiten de eigenlijke spelen zijn er nu echter nog elementen die bij alle echte groepspelen terugkomen. De Cock en Teirlinck noemen ze

VOOR- EN NASPEL

Buiten enkele regels die gewijd worden aan het naspel, gaat het praktisch uitsluitend over het aftellen. Het naspel wordt inderdaad meestal besproken bij de beschrijving van de afzonderlijke spelen. Die aftelrijmpjes hebben we natuurlijk allemaal gebruikt in onze jeugd.

Eentje uit Baardegem (blz. 260) :

Te Brussel op de Verkensmerkt
Daar woont ne man van Steven.
Steven had een hondeken.
Dat hondeken heette Knoebeken.
Knoebeken was op tafel gegaan
Als Steven opstond.
Maria, Maria, pak ne stok
En slaat op Knoebeken zijnen kop.
Maria, Maria, Knoebeken is dood.
Wij zullen hem gaan begraven
Onder Hellemanswagen.
Is Hellemanswagen niet thuis,
Dan onder den groenen hemel !
Karwetskens met kartetskens aan,
Wie zal er achter 't lijk gaan ?
Twee met lange slepen aan ;
Een vaatje bier, een vaatje wijn,
Dat zal Knoebeken zijn uitvaart zijn.

Niet overal erg duidelijk misschien, maar wie begrijpt er iets van dat van Denderleeuw (blz. 297) :

In dee dik,
Zeve kalla stik,
Zeve kalla boemlala,
In dee dik.

Er is in het achtste deel nog een laatste rubriek, namelijk :

VARIA :

alles wat elders geen plaats vond. Een volstrekt ideaal indelingssysteem bestaat er inderdaad niet.

Het gaat hier om specifieke kinderkaartspelen of kansspelen zoals bij voorbeeld het ganzespel en dergelijke.

Ik hoop dat dit overzicht een klein denkbeeld geeft van de uren, dagen, weken, maanden en jaren werk, welke die acht banden vertegenwoordigen.

Is de indeling de best mogelijke ? Ze lijkt me in ieder geval heel wat doelmatiger dan die welke de auteurs in de inleiding behandelen en verwerpen. Maar waar het ten slotte op aankomt is dat men zijn weg kan vinden in de acht boekdelen ; en ik meen, op grond van ervaring, dat zulks betrekkelijk gemakkelijk gaat. Op vele plaatsen is de opeenvolging van soorten en spelen zo vanzelfsprekend dat men verwonderd zou zijn indien het anders was. Misschien was het wenselijker geweest een algemene index te geven in plaats van één index per hoofdrubriek op het einde van elk deel. Doch dat is m.i. bijzaak.

Als we nu achteraf nadenken over het vele dat hier werd samengebracht en we kijken en luisteren naar wat kinderen nu spelen en zingen, dan onbreekt veel van wat we bij de Cock en Teirlinck vinden. En het is een grote verdienste van de auteurs, het te hebben mogelijk gemaakt voor oudere mensen door het werk te bladeren en er genoegen aan te beleven en voor leiders en leidsters van jeugdbewegingen er in te snuffelen en er veel aan te treffen dat bepaald ook de kinderen van heden zal "aanspreken" omdat het gaat om natuurlijk gegroeide spelen, waarin de kinderlijke drang naar nabootsing, kreativiteit, gemeenschapszin, zelftucht, verantwoordelijkheid en zelfopvoeding, maar anderzijds ook de spot- en kwelzucht, soms zelfs de wreedheid, leugenachtigheid en ikzucht van het kind zich uitspreken.

Anderzijds zijn die spelen een spiegel van een verleden, waaruit we voortkomen en dat dus nooit helemaal voorbij kan zijn.

Bovendien is het werk een haast onuitputbare bron van gegevens voor tal van navorsers. Wie de kinderpsychologie bestudeert kan er niet aan voorbijgaan. De geschiedenis van cultuur en beschaving, van woord en taal, van de volkspoëzie vindt er zijn neerslag in. En daarmee houdt het niet op.

Het werk is een verzamelwerk en een vergelijkend werk. Het beperkt zich hoofdzakelijk tot het Nederlandstalig gebied van de Belgische staat. Het gaat hoofdzakelijk over de voorraad spelen bestaande op het moment, toen ze werden opgetekend. Vergelijkingen met vroeger en elders zijn eerder sporadisch. Ook de duiding hebben de auteurs overgelaten aan latere generaties. Dat was hun volle recht. Maar zij hebben daartoe de weg vrijgemaakt. En daardoor werden ze onvervangbaar.

Alfons De Cock heeft tal van andere, uiterst verdienstelijke werken geschreven, alleen of in samenwerking o.a. met Isidoor Teirlinck. Maar alleen al om "Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland" verdient hij nooit te worden vergeten.

Baziel Boel

Zesvoudige sluipmoordenaar te Velzeke (1693).

Jan de Meyere, zn. Passchier, bijgenaamd Plasteye, 36 jaar oud, "lantsman", geboren te Strijpen en wonende te Velzeke, werd op 17 september 1693 door "de leenmannen van de heerlijckhede leenhove der grooten torre van het casteel van Sottegem" veroordeeld om "gebracht te worden op een schavot ende aldaer geleijt sijnde op een dweers haut geraeijbraeckt (geradbraakt) ende daernaer in het vier geworpen te worden tot datter de doodt naer volght ende t'eijnde dies uw lichaam gevoert ende geleijt te worden op een radt ter ordinaire plaetse partibulaire van het voorn. Lande van Sotteghem, confisquerende voorts alle uwe goederen soo leenen, erfven als andere ten proffijtte van de gonne die t'behoort, de costen ende misen van justitie alvooren gededuceert".

Dit streng vonnis werd uitgesproken wegens een dubbele sluipmoord gepleegd op zondag 2 augustus 1693. Omstreeks 9 uur zag hij er in de omgeving van de watermolen van Sint-Goriks-Oudenhove komen "twee passagiers voorzien van eene fusicke, rapire ende valise op de rugge gebonden bij hun hebbende seven schaepen", op weg naar het leger van de hertog van Wittenbergh te Velzeke. Een landbouwer wees hen de weg naar Zottegem. Jan de Meyere besloot, samen met enkele medeplichtigen, hen te volgen om de reizigers van "de schaepen te berooven en te spoolieren", na eerst thuis "een vurcke" (vork) te zijn gaan halen, waarna hij samen met enige "lantslieden" langs een voetweg de voorn. reizigers op een stuk land gen. "den Vollandere" te Strijpen inhaalde en één van de twee plots met zijn vork een "slach gaf tusschen den hals ende de necke", en nadien hem met zijn eigen geweer "so forcelijck geslaegen op sijn hooft dat den voet ofte hiele van diere afghesprongen is" en het slachtoffer voor dood bleef liggen. Hierop

sprong Jan naar de tweede, die riep "Jesus, Maria, moet ick hier nu sterven", die heil zocht achter een van Jan's medeplichtigen, die hem wou sparen. Maar "onder sweiren ende vloecken" en bedreiging van zijn medeplichtige, werd ook de tweede met het gebroken geweer het hoofd ingeslagen en verder "geduerich stootende ende stampende" door "enen van de geassocieerden" afgemaakt. De Meyere gaf aan drie van zijn handlangers opdracht met de zeven schapen "naer den Wetterbosch wech te loopen". Inmiddels zorgde hij en zijn medeplichtige ervoor dat de vermoorden van hun klederen en goederen werden beroofd, "werpende alle 't selve inde aerde ende murrewe (zachte) vruchten daeromtrent staende". Hierop haalde de moordenaar een spade, waarmee gij een grafput hebt gedolven op het einde van het korenveld van Lieven de Keyser, naast de heerlijkheid van Ruddershove.

Landbouwers die van ver toekeken werden onder "vloecken en sweiren" aangemaand liever te "gaen sien anden Slommen popelier", "waar gij hen zoudt vervoegen". De vermoorden werden in twee kuilen begraven "den eenen cant van (den) wegh ende den anderen an den anderen cant". Hierna ging Jan met een medeplichtige naar huis, waar hij "pijpetoebak" ontstak en naar de Bertelbos (sic) trok, waar hij de andere medeplichtigen aantrof. Gezien Joos Cleymaert, van Erwetegem, de schapen weigerde te kopen, werden ze voor 19 gulden verkocht aan Adriaen Lievens, van Sint-Goriks-Oudenhove, die achteraf, "presumerende die gestolen te wesen vuijt de diversiteijt vande mercken daermede die geteeckent waeren", ze na twee tot drie dagen terugbracht. De moordenaar vond er nu niets beter op dan de schapen "ter hant" te stellen aan den lieutenant-baljuw van het Land van Zottegem, "hem wijsmaeckende dat gij die gevonden hadt op den voors. Vollander ende daeranne geen recht en pretendeerde".

In de nacht van 2 augustus werden de klederen en andere toebehoorten van de slachtoffers ten huize van Jan de Meyere in 7 kopen verdeeld, waarvan twee voor hem en een voor ieder van de 5 medeplichtigen. Gezien geruchten de ronde deden dat de twee lichamen op de Vollander werden begraven, werden deze in de nacht van 3 op 4 augustus ontgraven en "vertransporteert op een leere tot op het stuck lants genaemt Sluixgillaerts stede", waar zij op een roede afstand van elkaar werden begraven, maar door de baljuuw werden ontdekt. Eerst gevlucht naar Leeuwergem, vandaar naar Duinkerke, Ieper en Brugge, om terug aan te landen te Leeuwergem en nadien onderkomen te zoeken te Zeveneken, werd de moordenaar er door de officieren van de kasselrij Oudenburg van Gent aangehouden en opgesloten in de gevangenis van het Gravenkasteel, waarna hij werd uitgeleverd aan het leenhof te Zottegem.

Uit een verder onderzoek bleek dat hij, vóór 12 jaar, samen met een medeplichtige, te Erwetegem omtrent "eenen bosch genaemt t'Groeijlant", ieder een ruiter, uit een groep van vijf, hadden neergeschoten, waarvan de paarden werden verkocht te Dendermonde "ende de pennijngen danof geprocedeert verborgen onder eenen appelboom", terwijl de klederen werden verdeeld. Vóór 10 jaar pleegden beide eveneens een aanslag op twee ruiters, nabij een bosje gen. het Parck, te Strijpen, waarbij "den eenen van de selve ruijters door uwen compagnion gelicht is geworden vuijt de saele van sijn peert ende door u den hals afgesneden, midtsgaders dat gij den tweeden oock saut omgebracht hebben ten waere den voors uwen geassocieerden 't selve hadde beleth". Van de paarden (nadien verkocht te Dendermonde) en klederen beroofd, werd het lichaam van de vermoorde "inde parckputte" geworpen. Nu ook werd het verworven geld verborgen onder een appelboom. Vóór 3 à 4 jaar sloeg hij op een avond onder de vasten een reiziger die aan hem de weg vroeg dood "met eenen stock" en begroef zijn lichaam in "t'Soutlant tegen anden bosch", nadat het slachtoffer van zijn paard en klederen was beroofd ; het paard werd te Dendermonde verkocht voor 8 à 10 pond groot. En ten slotte doodde hij 2 jaar terug een soldaat die voor het huis van Frans Copmaigne lag, binnen Ruddershove, wiens lichaam hij wierp in een gracht "op het Kemelvelt", "paelende ande Muynckmeersschen" : die moord bracht hem op "een paer roode caussens ende schoenen", die hij nadien verkocht aan Arent de Knijf te Zottegem.

Sententienbouck, p. 5-7, (Ab. Archief, Mechelen).

J. De Brouwer

HET BROODVERBRUIK TE OKEGEM OP HET EINDE VAN DE 17de EEUW MET EEN METROLOGISCHE NOTA

In Het Land van Aalst, jg. XXVII, 1976, blz. 45 verscheen van mijn hand een telling van de inwoners van Okegem waarin uit voornoemde staat conclusies werden getrokken op demografisch gebied. In dit artikel pogen we aan de hand van de vorige telling een ander aspect te onderzoeken namelijk : hoeveel brood de bevolking verbruikte in deze periode, toen de aardappel nog niet bekend was in de brede lagen van de bevolking. Aansluitend volgt dan een onderzoek over de gebruikte maten en gewichten te Okegem.

Waarom werd de voornoemde telling gehouden ?

De verplichting ging uit van het landsbestuur en de plaatselijke overheden legden die op aan de ondergeschikte besturen.

Bij brief van 19-2-1693 legden de gedeputeerden van de twee steden en het Land van Aalst deze verplichting op aan de gemeenten van het Land van Aalst. Deze telling is nog op sommige plaatsen bewaard gebleven (1).

De Denderstreek, waartoe Okegem behoort, is steeds bij iedere oorlog met Frankrijk het toneel geweest van plunderingen en bezettingen, hetzij van vriend of vijand.

---

(1) zie "Land van Aalst", jg. VI, 1954, p. 259-264 (Telling te Geraardsbergen, W. Van Gassen.

Vooral het platteland had veel te lijden van het voorbijtrekken van de legers, daar alle legers er zich ten koste van de inwoners fourageerden. Meer dan eens heerste er hongersnood daar de graanvoorraden volledig opgeëist werden. Vele plattelandbewoners brachten hun granen in veiligheid in versterkte plaatsen.

Het landsbestuur stimuleerde dit met als doel de bevoorrading van de vijandelijke troepen te bemoeilijken. Zodoende dacht men ook de smokkel in granen naar gebieden door Fransen bezet tegen te gaan en de eigen bevoorrading te verzekeren.

De Okegemnaren gaven daaraan wel gevolg want sommige staten van goede vermelden bv. dat er granen "gevlucht" waren te Ninove of Aalst (1677). Doch in maart 1677 schreven de wethouders van Okegem dat er in de gemeente geen graan of hout meer te vinden was daar ze volledig afgefourageerd waren door de Fransen.

Dat dit geen alleenstaand geval was bewijst het rekwest dat de wethouders van Okegem amper een maand na de telling aan de regeerders van het Land van Aalst schreven (2). Daarin verzoeken de schepenen om levering van : "diversche morven graenen om somervruchten te saeyen daer geheel de prochie heeft afgheforageert geweest van het campement van der Spaenschen legher soo dat wij van noode hebben ontrent de hondert ende taechtentich veertelen haver, ende ontrent LXXX veertelen eereweten, ende ontrent de vijftich veertelen lijsaet".

Ter inlichting voegen ze er nog aan toe dat er op het kasteel te Liedekerke 50 zakken granen in veiligheid gebracht waren, in de stad Aalst gebeurde hetzelfde met 18 zakken.

Het was dus ook van belang dat de landsoverheid de behoeften van de plaatselijke bevolking kende.

Om de hoeveelheid broodgraan nodig voor de plaatselijke bevolking te kunnen vaststellen werden er volkstellingen gehouden. Deze tellingen werden uitgevoerd door de plaatselijke overheid en zal dus verschillen van plaats tot plaats.

Te Okegem somde men bv. alleen de gezinsleden op terwijl te Geraardsbergen men er ook de gezinsstructuur bij vermeldde.

Nochtans was de telling van de inwoners vrij nauwkeurig uitgevoerd. Dit kunnen we beweren daar we verscheidene gezinnen gereconstrueerd hebben met behulp van parochieregisters, staten

---

(2) Oud Gemeente Archief Okegem, bundel 23, 30-3-1693 (R.A. Ronse).

van goed en een Status incolarum anno 1671 van Okegem (zie bijlage).

Door de gezinsstructuur terug op te stellen probeerden we tegelijkertijd ook te onderzoeken of men voor het graanverbruik ook rekening hield met jonge kinderen. Dit was niet het geval daar het opvalt dat bij meer dan de helft van de gezinnen het aantal gezinsleden overeenstemt met het aantal verbruikte viertels. Deze raming gebeurde dus globaal als men in aanmerking neemt dat een kind van 1 jaar ook een viertel graan toegewezen kreeg.

Van de 42 gezinnen te Okegem zijn er 6 die voldoende graan bezitten en waarvan we over het graanverbruik onwetend zijn. Dit is spijtig daar dit meestal de meest begoede waren en we zodoende reeds één factor van vergelijking missen. Veelzeggend is nochtans de behoefte van de pastoor, die we ook tot de begoeden mogen rekenen. Voor drie personen heeft hij om de veertien dagen vijf viertelen nodig !

Overzicht :

Méér dan 2 viertels nodig t.o.v. het aantal gezinsleden	1
Méér dan 1 viertel nodig t.o.v. het aantal gezinsleden	12
Evenveel viertels nodig als het aantal gezinsleden	19
Eén viertel minder dan het aantal gezinsleden	4
Onwetend over verbruik	6
Totaal :	42

Anders uitgedrukt geeft dit :

Om 132 personen 14 dagen te voeden zijn er 144 Ninoofse viertels nodig of ieder persoon verbruikt gemiddeld 1.09 viertel per 14 dagen.

Hoeveel bedraagt nu de inhoud van een Ninoofs viertel ?

Dit was wel de moeilijkste opgave t.g.v. de complexiteit en diversiteit van het vroegere maten- en gewichtenstelsel. In ons geval gaat het dus over Ninove.

In de vele werken die we nakeken vonden we slechts uitzonderlijk

vermeldingen over de Ninoofse maten. Treffend is b.v. dat in het werk van Aubert (3) niets over Ninove verteld wordt.

Hier volgen dan chronologisch de vermeldingen. Voor titel en auteur van het boek, zie de bibliografie om onnodige herhalingen te voorkomen.

1544 : Ninove : 1 zac cooren es te Gend IIII halsters en half.
Aalst : 1 zac cooren es te Gend IIII halsters, 1 meuken ende 1 half Ghends ruum.

Hieruit blijkt dat één Ninoofse en één Aalsterse zak praktisch gelijk waren met een miniem meergewicht voor de Ninoofse zak. De inhoudswaarde van de Aalsterse zak benadert vrij dicht de waarde die hij bezat op het einde van het Ancien Régime nl. 2,28 hl (1544) tegen 2,129 hl (Aubert).

1615 : De maten van Ninove en Aalst zijn gelijk !
Volgens Bigwood is 1 Ninoofse zak = 16 maeten waarbij nergens blijkt wat met een maet bedoeld wordt.

Van Gassen geeft voor 1 Ninoofse zak de volgende verhoudingen aan : 1 Ninoofse zak = 8 meukens = 240 tot 242 Vlaamse ponden = 7/6 van een Gentse zak = 2 2/3 razieren (Brusselse maat).

Deze verhoudingen zijn zeer betrouwbaar daar de gegevens gesteund zijn op bronnenonderzoek. Hij spreekt echter niet van een viertel !

Om de verhouding zak-viertel te vinden onderzochten we de Okegemse staten van goed. Daarin vonden we :

—" 3 sacken misteluyn à 8 st. de veertel : 9 g. 12 st." (1733)
—" ½ sack graen à 14 st. de veertel : 2 g. 16 st." (1768)

Dit gaf dadelijk de oplossing van ons probleem.

1 NINOOFSE ZAK = 8 VIERTELS

Logische gevolgtrekking : te Ninove dekten de namen VIERTEL en MEUKEN dezelfde lading.

We hadden het geluk in Okegem een paar viertels terug te vinden. Op basis van de meting door de metrologische dienst van het ministerie van Economische Zaken gaf dit het volgende resultaat :

---

(3) Zie bibliografie.

2 viertels werden gemeten nl. een kuip in de vorm van een afgeknotte kegel = 16,14 l en een trapeziumvormige bak = 15,90 l. Mits de precisie beperkt is door de toestand waarin de voorwerpen zich bevinden nemen we het gemiddelde nl. 16 l. Nu gaan we de gegevens aan elkaar toetsen.

Op zoek naar de inhoud van de Ninoofse zak geeft dit :

1544 : 1 zak = 2.691 hl.

Volgens Van Gassen : — op basis van een Brussels razier
48,76 l x 2 2/3 = 130,02 l

— op basis van een Gentse zak :
1, 073 hl x 7/6 = 125,18 l

Op basis van de meting van de viertels : 16 l x 8 = 128 l.

Dit benadert vrij goed de mediaanwaarde van de vorige gegevens (127,6 l). 1 zak = 128 l wordt onze gebruikte maat.

Hoe het proces van de inhoudsvermindering van de Ninoofse zak verlopen is blijft een open vraag.

De volgende stap : hoeveel kg. bedraagt 1 hl graan ?

Het broodgraan van onze voorouders bestond praktisch alleen uit rogge. Doursther geeft als soortelijk gewicht voor rogge tussen 68 à 72 kg per hl. Het gewicht van de rogge varieert immers volgens de soort en de streek.

Het gemiddelde bedraagt 70 kg.

Het gewicht van een viertel graan is : 0,16 hl x 70 = 11,2 kg.

Hoeveel bedraagt het gemiddeld graanverbruik per hoofd te Okegem in 1693 ?

11,2 kg x 1,09 = 12,208 kg op veertien dagen.

De volgende stap is het gemiddeld broodverbruik. Prof. E. Scholliers geeft in zijn werk de verhouding : uit 700 gr meel kan men een brood van 1 kg bakken.

$$\frac{12{,}208}{0{,}7} = 17{,}44 \text{ kg brood per 14 dagen.}$$

Het gemiddeld broodverbruik per dag zou dus op het einde van de 17de eeuw te Okegem : 17,44 : 14 = 1,245 kg bedragen.

Andere berekeningen van het broodverbruik in de 17de eeuw geven schommelingen tussen 0.500 en 1 kg per persoon en per dag(4). Daar er geen reden bestaat om aan te nemen dat de Okegemnaren grotere eters waren blijft dus alleen de conclusie dat de wethouders of inwoners van Okegem hun behoeften overdreven hebben om zeker aan voldoende graan te geraken.

De onnauwkeurigheid van de telling van het graan kon reeds enigszins in het vooruitzicht gesteld worden bij de vaststelling dat de gezinsstructuur geen invloed had op het bepalen van de benodigde viertels.

Vermits we voor ons vorig onderzoek de bronnen gecontroleerd hebben is het zeker nuttig hier een lijst bij te voegen van de maten en gewichten die te Okegem gebruikt werden.

In totaal werden ± 210 staten van goed onderzocht waarvan 41 uit de 17de eeuw, 165 uit de 18de eeuw en een vijftal uit de 19de eeuw. De staten van goed bestrijken de periode 1637-1820.

Om het overzicht te vergemakkelijken worden alle maten alfabetisch gerangschikt met aanduiding van de jaartallen waarin de vermelding voorkomt. Wanneer er een prijs bij genoteerd stond nam ik die ook over.

Soms is er zo'n overvloed aan vermeldingen dat ik slechts selektief te werk ga en maar enkele voorbeelden geef.

Na onderzoek blijkt duidelijk dat de naam VAT slechts gebruikt wordt voor een Aalsters vat en dit als onderscheid met een veertel. Dit wijst erop dat te Okegem zowel de maten van Aalst als die van Ninove dooreen gebruikt werden. De frekwentie ervan bepalen is onmogelijk alhoewel ik de indruk heb dat Ninove de voornaamste marktplaats voor Okegem was.

Van belang was dat ik aanduidingen vond die overzettingen van de ene maat naar de andere vergemakkelijken. Deze werden in de tekst onderstreept.

BALANS :

een ballansse 2 g. (1669), een cleen houte balansse mette sesse ghewichten 14 st. (1669), een coperen belansken en een pijl ghewicht 14 st. (1669).

---

(4) Scholliers [E.] De levensstandaard...

BAND :

De vermelding band wordt vooral gebruikt i.v.m. het vlas en komt vrij veel voor.

Hier geef ik een paar voorbeelden :

21 banden vlas (1708), 5 banden ongeswingeld vlasch (1731).

BRANDEWIJN MAATJE :

brandewijnmaetjen (1708).

DUIM :

50 blauw steenen van 9 duijmen à 3 st. 't stuk (1742).

EL :

Met betrekking tot lijnwaad wordt deze maat steeds gebruikt. Ter illustratie enkele voorbeelden :

21 ellen wit lijnwaert à 10,5 st. (1731), 45 ellen laecken (1733), 100 ellen grauw lijnwaet (1735).

GELEYEN :

300 gheluyen geschudt stroeydt (1762), 75 geleyen stroot (1765). Volgens Verdam is GLOY met ook als schrijfwijze geluye etc... stro van goede kwaliteit. Uit de tekst blijkt nochtans dat geleyen een bepaalde hoeveelheid betekent. Waarschijnlijk dezelfde betekenis als kloppeling nl. een bussel.

KLOPPELING :

100 terwe cloppelingen 2 g. 14 st. (1746).

MAND :

38 mandels rogghe (1779), 81 mandels van 22 schooven schockeloen à 2 g. 10 st. de **mande** 202 g 10 st. (1783), 50 mannen torf (1783).

MEUKEN :

In de 17de eeuw komt deze naam niet voor wat niet uitsluit dat hij niet gebruikt werd.

1 moken erreweten 12 st. (1723), 11 moekens misteluyn (1750), 4

mockens peerdebonen (1756), 1 mocken tarwe (1761), 39 mockens misteluyn (1761), 3 mockens roomsche boonen (1762), meucken (1783).

Waarschijnlijk is meuken een synoniem voor veertel alhoewel beide maten dooreen gebruikt worden. Basis voor deze veronderstelling is het gegeven bij VAN GASSEN H. : 1 Ninoofse zak = 8 meuken.

Uit de gegevens bij een veertel blijkt dat 1 Ninoofse zak ook = aan 8 veertelen.

MUDDE :

1 voer hoelle bestaende in 5 mudden (1783), 4,5 mudden oulle 70 g. 10 st. (1788). 1 mudde (Gent) = 6 zakken.

PINT :

Dit zijn de enige vermeldingen waarbij een pint betrokken is op een hoeveelheid. Pint als voorwerp wordt dikwijls teruggevonden doch uit de tekst blijkt de aard niet nl. of het al dan niet een inhoudsmaat is.

3 pinten seen (1647), aan Jooris Parijs over levering van 1,5 pint wijn en bisquit (1764). 1 pint = 0,568 l (Aalst).

POND :

(selektief) 12 pont vlas 2 g (1652), 3,5 pont vlassen garen 31 st. 1666), 200 ponden boter à 6 st. tpondt (1677), 100 pond rentvleesch à 2 st. tpondt (1677), 6 pont gaeren 36 st. (1692), 25 ponden toebbackblaeren ten sterfhuyse à 1,5 st. (1708), 50 pont hoppe (1718), 35 pond geroockt vleesch à 3 st. (1731), 130 pond verckenshespen à 7 oorden tpond (1735), 12 pond slecht ten à 7 st. (1735), 20 pont veersmaut à 4,5 st. (1740), 1100 pont hoppebellen (1741).

1 pond = 4 vierendelen = 0,433 kg (Aalst).

PONDSCHOTEL :

Een pont schotel 3 st. (1644), 1 pontschotel (1773).

RATION :

Het hooi wordt in deze maat uitgedrukt.
200 rations hoey (1751), 60 rations hoey (1762), 100 rations hoey (1768) ;

ration (Frans) : bepaalde dagelijkse hoeveelheid voor het levensonderhoud van mensen, dieren...

Hoeveelheid ration = 12 pond hooi (gemeenterek. 1674).

Het hooi werd in een pak samengebonden.

SCHOOF :

50 schooven cnobberboonen 1 g. 15 st. (1742), 50 schooven stroye (1766). Waarschijnlijk hetzelfde als geley en kloppeling.

SISTER : zie spince.

SPINCE : 3 spincen havere daervan de veertig maken 1 sister van Arras = 57 sacken havere (gemeenterek. 1674).

STEEN :

(selectief) 2 steenen boter (1647), 2 steenen vlas 2 g. (1669), 5 steenen vlas 4 g. (1698), 8 steenen vlas 9 g. 16 st. (1714), 3 steenen ongeswingelt vlas (1726), 14 steenen smaut 12 g. 12 st. (1735), 3 steenen pluymen (1766).

1 steen (Gent) = 7 pond, soms ook 6 pond.

STUK :

Zie ook ZAK.

6 stucken tarwe à 11 g. (1677), 2 stucken haver à 9 st. de viertel (1677).

UNSTER :

De vermelding van een huysel is legio. Dit toestel om te wegen is in totaal 45 maal vermeld. Het was dus een werktuig dat veel gebruikt werd daar zoveel gezinnen er een bezaten.

Schrijfwijzen : huyssel 5 st. (1637), huysel 14 st (1647), idem 3 g. (1652), huynsel 8 st. (1698), huisel (1705), huysel 8 st. (1731), huijsel (1734), eyseren huyssel (1743), idem 18 st. (1746), garenhuyssel (1773).

VAT :

Een Aelsters vat 16 st. (1637), een haeltersch half vat 18 st. (1650),

1 vat haver (1693), 4 vaeten heerlijcke rente aan de heer (1694), 18 vaten geirste à 20 st. (1698), aen den mulder van den cleenen meulen tot Nieneve over levering van 11 vaten aelsters cooren à 32 st. 't vadt (1698), een vadt lijnsaet (1713), 15 vaeten coren à 22 st. (1726), een aelsters vat peerdebonen 20 st. (1726), een half aelsters van roomsche bonen 16 st. (1726), 1 aelsters vat met eenen vierlinck (1728), 6,5 sack schockeloen à 14 st. het vat : 27 g. 6 st. (1728) 9 vaeten ereweten (1733), 17 vaeten wintergeirst à 9,5 st. 't vat aelstersche maete 8 g. 1 st. (1733),... belast met 2,5 vaeten aelstersche terwe (1733), graenvat (1734), 2 aelstersche vaten roomsche bonen 1 g. 17 st. (1735), een aelsters vat (1736), een aalstersch half vat (1739), **1 sack erreweten namelyck 6 vaeten** à 14 st 4 g. 4 st. (1743), 2 vaeten tarwe (1762), een vat (1773), levering van 1 vat aalsters graen 18 st. (1773), een graenvat (1782), vat (1783), derdelinckvat (1786), 1 graenvat (1788), 2 graenvaten (1789).

VIERTEL :

De vermeldingen komen zeer veel voor. Vooral bij schattingen van hoeveelheden wordt de viertel veel gebruikt. Deze aantekeningen zijn dus selectief gebeurd.

2 veertelen 2 g. 1 st. ((1639), een stroyen vertel (1644), nienouffsche veertel met yseren banden 30 st. (1666), 6 viertelen taerwe (1679), 5 viertelen tarwe 9 g. (1694), 3 viertelen bonen 4 g. (1694), 2 viertelen ereweten 2 g. 8 st. (1694), 3 viertelen blauw ereweten 5 g. 10 st. (1694), 160 viertelen haver à 7 st. (1702), 40 ninofsche veertelen mestelyn 32 g. 12 st. (1712), graenveertel (1713), **3 sacken misteluyn à 8 st. de veertel 9 g. 12 st.** (1733), 22 ninofsche veertelen misteluyn (1742), 38 tierelingen wintergeirst à 2 veertelen de tierelinck (nienofs) à 10 st. de veertel : 38 g. (1742), 1 veertel 14 st. (1743), graenveertel (1751), **8 veertelen gedorsen en 5 veertelen tarwe het graen à 18 st. de tierelinck :** 5 g. 8,5 st. (1765), **½ sack graen à 14 st. de veertel 2 g. 16 st.** (1768), een veertel sloorsaet (1773), 3 veertelen rapen (1774), 6 veertelen wortels (1780), een slegte viertel (1783), dobbel veertel 3 g. (1820).

VIERENDEEL :

100 ellen grauw lynwaet van 7 vierendeelen breedt à 6 st. (1735), 85 ellen wit lynwaet à 7 vierendeelen breedt à 7 st. (1735). Vierendeel is zowel een lengte als een inhoudsmaat.. Hier is het bedoeld als lengtemaat. Lengte ?

VIERLING :

18 vierlinghen cooren (1647), hauten vierlinck 2,5 st. (1666), 120 thindelingen cooren in de schure ongedorsen (1677), 3 tierlingen erreweten 30 st. (1674), 25 tierlinghen mesteluyn à 18 st. (1726), **19 tierlingen wintergerst = 4 aelstersche** sacken à 9 g. 18 st. (1726), 6 tierelingen erten 4 g. 4 st. (1726), 48 tierlingen misteluyn en rogge à 20 st. de tierlinck (1730), vierelinck (1743), vierelink 6 st. (1744), 5 vierlinghen ongedorschen graen à 12 st. den **tienlinck** 3 g. (1765), vierelinck (1770), 9 tierelingen tarwe (1770), 1 vierelinck (1789).

N.B. : a) Zie ook viertel anno 1765 waar de verhouding viertel - vierling wordt gegeven nl. 2 veertelen = 1 vierling ;

b) of er enig verband bestaat met het woord tierling, verbastering van tienling (West-Brabant) kan niet uitgemaakt worden. Daar is de betekenis : tienling = 8 of 10 schoven rechtop gezet op het veld en juist onder de aren vastgebonden (5).

VOET :

Deze maat wordt gebruikt voor het hout. Komt veel voor.
b.v. : 50 voet popelierenbert 1 g. 10st. (1742).
1 voet Aalst = 0,277 m.

ZAK :

30 stucken of zakken nienofsche mate cooren à 9 g. 10 st. (1677), 2 graen sacken 1 g. 11 st. (1708), 2 sacken cooren (1713), **1 sack erreweten namelijk 6 vaeten à 14 st. 4 g. 4 st.** (1743), 5 sacken pattatters à 28 st. de sack 7 g. (1766), **½ sack graen à 14 st. de veertel 2 g. 16 st.** (1768).

Deze vermeldingen zijn terug selectief gekozen omdat de vermelding van hoeveelheden in zakken aangeduid tamelijk legio zijn.

ANDERE GEWICHTEN EN MATEN :

Al de ghewichten met de sautmaten 1 g. 13,5 st. (1728), een schael met twee ghewichten (1736), 1 gauwtgewicht met vellen en zeelen 34 g. 12 st. (1773), 1 gaudtgewicht (1789), 1 schaelgewicht ende gewichten 4 g. 8 st. (1789). 2 tenen maetjens (1716).

---

(5) Eigen Schoon en De Brabander jg. 1953.

Voor de landmaten of oppervlaktematen werden deze van het Land van Aalst gebruikt nl. 1 bunder = 4 dagwand = 400 roeden = 8000 voeten. Na lezing van de tekst zou men denken dat alle moeilijkheden i.v.m. de plaatselijke maten van de baan zijn. Het tegendeel is waar. Er blijft nog een zeer groot probleem ! De verhouding 1 Aalsterse zak = 12 vaten wordt in deze bronnen flagrant tegengesproken. Hier vinden we tweemaal de verhouding 1 zak = 6 vaten ! ! Nochtans was officieel de verhouding 1 zak = 12 vaten. Aan dit probleem hebben we, niettegenstaande veel opzoekingswerk, geen oplossing kunnen geven. De mogelijkheid 1 Ninoofse zak = 6 Aalsterse maten klopt niet.

Misschien kan iemand anders daarvoor een valabele verklaring geven. Verder onderzoek in de bronnen van andere gemeenten brengt misschien de oplossing.

BIJLAGE :

Enkele gezinsstructuren om aan te tonen dat de leeftijd van de gezinsleden geen rol speelde bij het bepalen van het verbruik :

1. Jan Asselman x Anna van den Waterloop
   + 3 kinderen van 5, 4 en 1 jaar heeft 5 viertels nodig ;
2. Jan De Mol x Cornelia Taelman
   + 2 kinderen van 29 en 24 jaar heeft 4 viertels nodig ;
3. Joos Beeckman, weduwnaar met 4 kinderen van 19, 7, 5 en 3 jaar heeft 4 viertels nodig ;
4. Jan Bayens x Marie Reybosch
   + 1 kind van 5 jaar heeft 3 viertels nodig ;
5. Anthoen Beeckman x Elisabeth Baeyens
   + 5 kinderen van 13, 11, 9, 5 en 4 jaar heeft 8 viertels nodig ;
6. Adriaen van den Perre fs. Adriaen x Christina Ganseman
   + 3 kinderen van 20, 16 en 12 jaar heeft 6 viertels nodig ;
7. Jan Hendricx + zoon van 20 jaar heeft 3 viertels nodig ;
8. Jan De Boeck x Joanne Wijnant
   + 3 kinderen van 9, 5 en 4 jaar heeft 5 viertels nodig ;
9. Joos Clotman x Pauwels Maria + 4 kinderen van 8, 6 en 3 jaar en 1 boreling van 1 maand heeft 5 viertels nodig ;
10. Amand Moens x Catharina de Bisschop heeft 2 viertels nodig.

BIBLIOGRAFIE

I. BRONNEN

O.G.A. Okegem : - staten van Goed, met bijhorende stukken, 1637-1795, nrs. 58 tot en met 71.

- Gemeenterekeningen nrs. 22-36.

II. WERKEN

Aubert. **Tafelen van conversie ofte reductie der oude maten en gewigten van 't departement der schelde met hunne uytlegging en hun gebruyk** (Gent, A.B. Stevin, jaar X, 16°).

Bigwood [G.] **Note sur les mesures à blé dans les Anciens Pays Bas.** Contribution à la métrologie belgique, dans : Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles XIX, 1905, pp. 5 - 55.

Burguburu [P.] **Essai de bibliographie métrologique universelle.** Parijs, 1932, 323 pp.

Doursther [H.] **Dict. universel des poids et mesures anciens et modernes,** Bruxelles 1840.

Faipoult [M.] **Mémoire Statistique du département de l' Escaut adressé au ministre le l'Intérieur d'après ses instructions.** Paris, imprimerie impériale, An XIII. Heruitgegeven door Oost-Vlaamse verbond van de kringen voor geschiedenis. Dokumenten nr. 3. Gent 1960.

Lambrecht [J.] **Der Cooplieden Handboucskin.** Gent, 1544.

Renard [J.B.] **Tarifs métriques de tous les anciens poids et mesures du département de Jemape et de ceux des départements de Sambre-et-Meuse, de la Dyle, du Nord, de la Lys et de l'Escaut.** Mons Monjot, 1806.

Scholliers [E.] **Metrologische nota.** In Loonarbeid en Honger. De levensstandaard in de XVde en XVIde eeuw te Antwerpen. Antwerpen, De Sikkel, 1960, 284 pp., p. 212-220.

Tits-Dieuaide [M.-J.] **Metrologie, uittreksel uit "De plaatselijke geschiedschrijving".** Leidraad voor de auteurs, Aanvullingen I.

Pro civitate, Historische uitgave, Reeks in 8 nr. 22, 1969.

Van Gassen [H.] **Geschiedenis van Ninove,** 2de deel, uitg. De Toren, Ninove, 1959, p. 8.

Van Gassen [W.] **Telling te Geraardsbergen,** Het Land van Aalst, jg. VI, 1954, pp. 259-264.

Wyffels [A.] **Maten en Gewichten.** M.C. Verlinden en medewerkers, Dokumenten voor de geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant (XV° - XVIIIde eeuw), Brugge, De Tempel, 1959, 577 pp.

OKEGEM VAN ISTERDAEL H.

Een minder bekende Pieter Coecke van Aelst

Merkwaardig toeval of beroepshalve verantwoord respect, zowel in het mundiaal bekende Prado te Madrid als in het regionaal museum van Bilbao vind je onze Pieter Coecke centraal geëxposeerd rechts van de ingang, 1ste zaal, op een werkelijk opvallende ereplaats.

We gaan niet in op de Coecke's van het Prado - die zijn, hopen we, ruim bekend. Ze zouden alleszins in een Tentoonstelling "Pieter Coecke en zijn Tijd" - droom of project van het Dirk Martenscomité te Aalst - op de ereplaats moeten prijken.

De minder gekende - al is het niet absoluut zeker een Coecke - waarover wij enige informatie willen geven stelt een Kruisafdoening voor. De hoogte : 0,87 m, de breedte : 1.07 m. Centraal : het lichaam van Christus, ondersteund door Jozef van Arimathea. De O.L.Vrouw wordt door St. Jan zorgelijk begeleid. Zij kijkt met smartelijke blik op naar haar H. Zoon. Opvallend is de geslaagde doorkijk op een landschap dat Jeruzalem zou voorstellen.

Rechts : Maria Magdalena, de handen gekruist in een zeer expressieve houding van medeleven.

Achterpaneel rechts : Magdalena.

Idem links : Nicodemus met de tekens van de marteldood van Christus.

In het zelfde museum bewonderen we nog van Coecke een O.L. Vrouw met Kind Jezus, hoogte : 0,29, breedte : 0,20 m.

De Lieve Vrouw vertoont een opvallend jong uiterlijk. Zij biedt het Kind Jezus een tros druiven aan. Dit is een symbolische voorstelling van de H. Eucharistie. Opvallend is de rijke aristocratische kledij bezet met edelstenen, van de centrale figuur.

Verwijzingen :
Rijksmuseum PRADO, Madrid (Museo del Prado) :
"Pieter Coucke van Aelst" : La Odoracion de los Magos, zaal XLII, rechts van toegang. Ook de benaming Peter Coek van Aloost wordt gebruikt.
Ibidem, idem : Los Tentaciones de San Antonio, zaal XLI links.
Stedelijk Museum Bilbao (Museo dellas Bellas Artes) :
Coecke, Pieter (?) : El Descendimiento, Cat. descriptivo, ref. 60 en La Virgen y el Ninvo, ibidem, ref. 61.

De Rijck L.

BIBLIOGRAFIE

GROOT AALST.

HERDERSEM - Jozef Vermoesen. 175 blz. 21,5 x 27,5 215 ill. 4 kaarten.

HOFSTADE - Jozef De Brouwer. 204 blz. 21,5 x 27,5 287 ill. 2 kaarten.

Geschiedkundige Verhandeling met inventarisatie van zijn straten en gebouwen. Drukkerij De Windroos, Beernem.

Realisatie : Genootschap voor Aalsterse Geschiedenis.

Sekretaris : J. Gysens, Vrijheidstraat, 45 Aalst

Sedert 1 januari 1977, werden Moorsel, Meldert, Baardegem, Herdersem, Erembodegem, Hofstade, Nieuwerkerken en Gijzegem bij de stad Aalst gevoegd. In de meeste deelgemeenten deed deze fusie heel wat stof opwaaien. Zonder stelling te nemen in het nut van deze bestuurlijke wijziging kunnen wij alvast één gelukkig gevolg vaststellen : het Genootschap voor Aalsterse Geschiedenis is begonnen met de uitgave van geschiedkundige verhandelingen over de samengevoegde gemeenten. Naast het verleden en het heden - burgerlijk en geestelijk - krijgen wij een inzicht van de sociaal-ekonomische en de demografische evolutie.

Voor **Herdersem** stoelen de gegevens op archieven en publicaties, in de toponymie wordt vooral aandacht besteed aan de Dender (Affligem had een lading- en losplaats van zandsteen te Herdersem) en aan de middeleeuwse Baasrode Pontweg die Aalst verbond met de Schelde. Alfons en Jozef De Cock worden er op waardevolle wijze herdacht. De "Meiviskoppen" beschikken over een rijke folklore : de verering van de paardenheilige Sint-Elooi en de pestheilige Antonius-abt kenden er een uitzonderlijke verering, een twee eeuwen oude muziekmaatschappij blaast er nog steeds duchtig op los en de (vergeefse) anti-fusiestrijd heeft er twee jaar in volle heftigheid gewoed, vooral gesteund door Moorsel en Baardegem. Wat **Hofstade** betreft was de man die reeds een kwart eeuw redaktie-sekretaris is van onze vereniging de aangewezen persoon.

Reeds als onderpastoor van deze gemeente begon hij hier te graven in het verleden van zijn gemeente, dat hij letterlijk ontdekte op de Steenberg te Hofstade. Hij is de auteur van talrijke dorpsmonografieën, o.m. "De geschiedenis van Hofstade" en de "Toponymie van Hofstade", twee werken die dienden als basis van de huidige verhandeling. Met zijn verklaring van de oude toponiemen brengt hij het verleden in onze geest. Dat hij de verdediging van Herdersem opneemt als Guduladorp ligt aan het feit dat, na de rechttrekking van de Dender, het grondgebied van "Ten Ham" aan Hofstade werd toegewezen.

Wat de verhandeling over Herdersem en Hofstade hoogst aantrekkelijk maakt zijn de overtalrijke foto's, afgedrukt op glanzend papier. Zij vestigen de aandacht op de kunstschatten die zorgvuldig dienen te worden bewaard, op de architekturale (soms verdwenen) schoonheid, op poëtische landschappen : het is een visueel pleidooi tegen de schending van de natuur ! Iedere straat werd in beeld gebracht, over een paar decenniën zullen onze kinderen kunnen oordelen over het gewijzigde uitzicht van hun straat, van hun gemeente. Want dergelijke lees- en kijkboeken vormen een inventaris voor het nageslacht, tevens een aansporing tot grote liefde voor het eigene van de gemeenschap.

Met ongeduld wachten wij op de volgende publikaties !

F. Courteaux

BIBLIOGRAFIE

ALGEMEEN

DE BEELDHOUWKUNST IN DE EEUW VAN RUBENS IN DE ZUIDELIJKE NEDERLANDEN EN HET PRINSDOM LUIK.

Uitgegeven in het kader van het Rubensjaar 1977 door de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis en de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België.

Catalogus van de tentoonstelling, gehouden van 15 juli tot 2 oktober 1977 in het museum voor Oude Kunst te Brussel. 387 blz., 337 afbeeldingen. Druk. Vanmelle, Mariakerke (Gent).

Voor het Land van Aalst worden vermeld :

AALST : Tabernakel (1604) door Hieronymus du Quesnoy de Oude.

Beeld van Katharina van Alexandrië - eikehout - anoniem h. 111cm - laatste kwart 17de eeuw - 1 foto.
Beschrijving beeld en kast : L. Robijns Sint Martinuskerk, Aalst.

NINOVE : Koorlezenaar. - anoniem - einde 17de eeuw - engel in eikehout - h. 167 cm - 1 foto.
Beschrijving : Mev. E. Dhanens.
Onze-Lieve-Vrouwkerk, Ninove.

GERAARDSBERGEN : Werken van G. Grupello, geboren te Geraardsbergen. Wandfontein met zeegoden (1675), wit marmer voor de beelden, zwart marmer voor het voetstuk - h. 205 cm. Ontwerpen voor Diana en voor Narcissus in zacht gebakken geelachtige aarde.
Uitvoering in wit marmer : Diana (179 cm), Narcissus (168 cm), Portretbust van onbekende, wit marmer, (54 cm). 6 foto's. Beschrijving : Mev. H. Bussers.
Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten.

F. Courteaux

BELANGRIJKE MEDEDELING

Met dit veel te laat verschijnen van dit nummer sluit "Het Land van Aalst" zijn 29e jaargang af.

Wij verzoeken onze abonnenten **dringend** het leesgeld voor het jaar 1978 nl. **300 fr.** onverwijld te betalen, met de vaste hoop dat menig lid spontaan als **steunend lid** 500 fr of als **erelid** 1.000 fr. zal storten op postrekening nr. 000-0586911-61 van "Het Land van Aalst", Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

Gelieve uw storting niet uit te stellen ten einde U geld en ons tijd te besparen.

Door het aanwerven van nieuwe leden helpt U ons de kosten te drukken.

Hartelijk dank aan allen die deze oproep beantwoorden.

De redaktie

INHOUDSTAFEL 1977

B. BOEL — Een en ander "Kinderspel en Kinderlust" 234

J. DE BROUWER — De Staten van Goed als bron voor het leefmilieu gedurende de 17e en 18e eeuw te Haaltert en te Kerksken 1

Zesvoudige sluipmoordenaar te Velzeke 252

F. COURTEAUX — Peter Paul Rubens en "De Pestlijders" in de Sint-Martinuskerk te Aalst 97

Bibliografie 270

V. GAUBLOMME — Onze Bibliografie 49, 185

A. HUTTEMAN — De Aalsterse geneesheer Dr. Martinus Stopius 145

H. VAN ISTERDAEL — Het broodverbruik te Okegem op het einde van de 17e eeuw met een Metrologische nota 255

L. DE RIJCK — Herbergen te Aalst in het begin van de 19e eeuw 90

De Clerus, seculieren en regulieren te Aalst tijdens de Franse Revolutie 155

Cl. UYTTERSPROT — Karel Broeckaert zijn tijd 166

De gekleurde ramen van de Sint-Martinuskerk te Aalst 230

REGISTER DER PLAATSNAMEN

Aalst 90, 97, 145, 155, 166.

Haaltert 1

Kerksken 1

Okegem 255

HET LAND VAN AALST

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Voorzitter : F. Courteaux Acaciastraat 7, 9300 Aalst

Beheerder : G. Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
Tel. (091) 60.19.04

Redaktiesekretaris : J. de Brouwer, 9330 Dendermonde (Sint-Gillis)
Tel. (052) 21.48.27

Recensie en toezending van ruilnummers :
E.H. V. Gaublomme, pastoor, 9803 Gottem - Tel. (051) 63.30.80

Bestuursleden : B. Boel - S. De Lange - L. De Rijck - L. Robijns - Cl. Uyttersprot - A. Van Lil

Het tijdschrift wordt uitgegeven met de steun van het Rijk en van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

Prijs voor het jaarabonnement :

Voor leden : 300 fr, steunende leden : 500 fr. en ereleden : 1.000 fr., te storten op postrekening nr. 000-0586911-61 "Land van Aalst", Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

Bestellingen van jaargangen en losse nummers bij de heer Luc De Rijck, D. De Wolfstraat 18, 9300 Aalst, na voorafbetling op voornoemde postrekening van 60 fr. per enkel nummer, 120 fr. per dubbel nummer en 350 fr. voor een volledige jaargang.

INHOUD VAN NUMMER 6 — 1977

Cl. UYTTERSPROT — De gekleurde ramen van de Sint-Martinuskerk te Aalst 230
B. BOEL — Een en ander "Kinderspel en Kinderlust" 234
J. DE BROUWER — Zesvoudige sluipmoordenaar te Velzeke 252
H. VAN ISTERDAEL — Het brood verbruik te Okegem op het einde van de 17e eeuw met een Metrologische nota 255
Een minder bekende Pieter Coecke van Aalst 269
F. COURTEAUX — Bibliografie 270
Belangrijke Mededeling 273
Inhoudstafel 1977 —

Verantw. uitgever : J. De Brouwer - 9430 Sint-Gillis Dendermonde

Druk. S.V. SPES - Tel. (053) 70.17.11 (196)
Reymeersstraat 13 - 9310 Lede